

TERMINOLOGICAL STUDIES / ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

UDC 81'22 : 651.926

DOI: 10.24025/2707-0573.12.2025.346654

Ліана Голетіані

МЕТАФОРА В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ВТОРИННОГО ПРАВА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті досліджено метафоричні терміни та термінологічні словосполучення, які містять метафоричні компоненти. У центрі уваги знаходяться українські відповідники англomовних термінів, використаних в офіційних актах вторинного права ЄС. Для порівняльного аналізу було обрано термінологічний матеріал англійської, італійської, німецької, польської та словацької мов. Показано, що під час перекладу метафоричних термінів можуть відбуватися такі процеси: 1) збереження метафори; 2) заміна іншою метафорою; 3) дeметафоризація; 4) додаткова метафоризація термінів або компонентів термінологічних словосполучень. У виняткових випадках під час перекладу може виникати пряме запозичення, гібридний термін та термін-пояснення.

Ключові слова: українська термінологія права ЄС, переклад права ЄС, мовний контакт, метафора у термінології, метафора у спеціальному перекладі.

1. Вступ

Започаткований у 90-ті роки курс України на зближення з Європейським Союзом викликав необхідність перекладу українською мовою документів європейського права. У 2004 році було прийнято загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС (ЗУ № 1629-IV). Подальші політичні рішення держави у цьому напрямі не лише зміцнювали інтеграцію з ЄС у широкому спектрі політичної, соціальної, фінансової, економічної, торговельної, наукової, освітньої та культурної співпраці, а й ставали новим стимулом у розвитку юридичної української мови та її термінології в цих секторах.

23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу. Однією з найважливіших умов, що висуваються Європейським Союзом до держав-кандидатів, є адаптація їхнього національного законодавства до законодавства ЄС та досягнення відповідності національної правової системи *acquis communautaire*. Ключову роль у цьому складному, багатоетапному процесі відіграє складання текстів правових актів ЄС офіційною мовою країни-кандидата. Програма та порядок перекладу *acquis communautaire* українською мовою тепер щорічно затверджуються постановою

© Голетіані Л., 2025

Кабінету Міністрів України після попереднього схвалення Комітетом Верховної Ради України з питань європейської інтеграції. Переклад повинен відповідати критеріям адекватності та еквівалентності. Під час перекладу має проводитися ретельна термінологічна перевірка європейських юридичних термінів.

Як відомо, оптимальним способом перекладу є виявлення у мові перекладу (МП) еквівалента терміна мови оригіналу (МО). Застосування цього способу у галузі права можливе лише за умови, коли законодавчі системи, які користуються МП та МО, досягли одного й того самого рівня нормативного розвитку.

З огляду на сучасний стан євролектів, розрізняють зрілі та усталені терміносистеми держав-засновників Європейського Союзу (зокрема, німецьку, французьку, італійську, а також англійську як основну робочу мову) та молодші терміносистеми країн, що вступили до Європейського Союзу пізніше (наприклад, терміносистеми балтійських і слов'янських мов). Серед них наймолодшим слов'янським євролектом прийнято вважати словацький (Бель, 2024, с. 65). Особливе значення для порівняльних досліджень у галузі слов'янських мов має польський євролект.

Абсолютно природно, що переклад *acquis communautaire* є величезним викликом для України, як і для всіх країн-кандидатів (Šarčević, 2015, с. 183; Бель, 2024, с. 66). Саме на цьому етапі переклади не лише слугують основою для гармонізації національного законодавства з правом ЄС, але й відіграють важливу роль у формуванні відповідного євролекту та у створенні всієї термінології ЄС відповідною мовою. Це вимагає співпраці між перекладачами, юристами, експертами з різних технічних галузей та мовознавцями.

Мовні аспекти термінології ЄС та проблеми перекладу є об'єктом досліджень окремих українських мовознавців та фахівців з перекладу і термінології¹, разом з тим фундаментальних розвідок різної проблематики в українському перекладознавстві на сьогодні ще бракує (Касяненко, 2015, с. 125). Проблема метафори у перекладах актів європейського вторинного права українською мовою ще не була об'єктом спеціального дослідження, що визначає актуальність нашої розвідки.

2. Теоретичне підґрунтя

Оскільки українська термінологія в галузі права ЄС ще молода, у перекладах *acquis communautaire* можна очікувати значний ступінь термінологічної варіативності різного роду, яка є одною з актуальних проблем сучасної лінгвістики (Голубовська та ін., 2016) і вимагає поглиблених досліджень. До чинників, які додатково спричиняють варіативність у перекладі документів ЄС, польська дослідниця Луція Бель відносить метафоризацію (Biel, 2023, с. 115). Дар'я Касяненко також вважає метафору джерелом поповнення терміносистеми правового євролекту (Касяненко, 2011, с. 105). Звісно,

¹Термінологічній роботі в контексті мультилінгвального права ЄС присвячено окремий розділ «Термінологія та прикладна термінологічна робота в контексті перекладу офіційних документів ЄС» (Байчич, 2024) у складі першого в Україні «Посібника з перекладу актів права ЄС українською мовою» (Байчич, Робертсон, Славова 2024). Серед критеріїв відбору найбільш вдалих відповідників термінів Мартіна Байчич називає: «прозорість / умотивованість, послідовність, відповідність (для цільових груп), мовну економію, лаконічність, дериваційний потенціал, мовну коректність та перевагу рідної мови» (там само, с. 96).

метафора існує і в питомій українській термінології. Скористаємося з цього приводу визначенням метафоричного терміна, запропонованим Максимом Вакуленком:

Термінологічне слово є результатом вторинної номінації, оскільки постає внаслідок якісних змін у семантичній структурі загальновживаної лексеми і виникає в результаті перенесення лексичного значення за подібністю (метафора) [...] Відтак слово набуває нового значення і функціонує подвійно: як загальновживана лексема і як термін (Вакуленко, 2023, с. 69).

Переклад метафоричного терміна або компонента термінологічного словосполучення може викликати серйозні труднощі, якщо відповідна загальновживана лексема в мові перекладу не має переносного значення або воно є, але не термінологізується. Адекватне відтворення метафори і дотримання принципу міжмовної термінологічної узгодженості в перекладі права ЄС може виявитись неможливим. Виникає проблема пошуку оптимального, часто компромісного, способу передавання метафори, у її вирішенні перекладач-практик має балансувати між різними критеріями. Цю проблему як стилістичну вже порушено у згаданому «Посібнику з перекладу актів права ЄС українською мовою» (2024), зокрема, у розділі «Граматичні та стилістичні особливості перекладу актів права ЄС» (Палійчук, Батіна, Кабанова, 2024). Наголошено наступне:

адекватний та якісний переклад українською мовою вимагає від перекладача проведення первинного стилістичного аналізу з урахуванням унікальних характеристик євролекту, використовуваного в офіційних мовах ЄС, а також подальшого лінгвоюридичного редагування підготовленого тексту, що є стандартною законодавчою практикою Європейського Союзу (там само, с.194).

Автори наводять кілька метафоричних термінів з україномовної версії Повідомлення Комісії 2013/С 216/01 – *здоровий фінансовий сектор, здорові банки, осередки вразливості*, які є еквівалентними відповідниками для англійських метафоричних термінів *healthy financial sector, healthy banks, pockets of vulnerability*, не заглиблюючись далі у проблему можливої відсутності метафоричного еквівалента. Ця відсутність може бути обумовлена прогалинами у концептуальних відображеннях. Згідно з підходом Золтана Кьовечеша (Kövecses, 2005), метафори, які походять з різних культурних концептуальних систем, треба перекладати, використовуючи когнітивні та прагматичні рамки. Подальшим кроком у цьому напрямку стала когнітивна гіпотеза перекладу Нілі Мандельбліта (Mandelblit, 1995), що передбачає розуміння основних концепцій культури МО та пошук прагматично еквівалентних одиниць у культурі МП.

Однією з найвідоміших праць, у якій порушено проблему перекладу метафори, стала невелика стаття Пітера Ньюмарка 1980 року «Переклад метафори» (Newmark, 1980). У ній автор спочатку пропонує категоризацію можливих типів метафор, а потім подає низку можливих стратегій перекладу, які можна застосовувати залежно від типу метафори. Дослідник розрізняє традиційні, або мертві метафори, які можна перекладати буквально, та

оригінальні, або нові метафори, які потребують більш складних стратегій, таких як переклад через пояснення, порівняння, аналогію або переклад за допомогою нової метафори, яка має подібну еквівалентну функцію. Комунікативний ефект оригінальної метафори можна відтворити за допомогою іншого стилістичного засобу, якщо прямий метафоричний переклад неможливий². Очевидно, що така стратегія, як і заміна метафори порівнянням, у перекладі спеціального тексту є неприпустимою. На наш погляд, метафоричні терміни у нормативному тексті не зовсім доцільно розглядати як стилістичну рису, вони не виконують тут риторичних функцій. На перший план виходить їхня термінологічна функція, тобто термінологічність тут важливіша за метафоричність. Тому і підходити до проблеми їхнього перекладу необхідно, перш за все, як до проблеми перекладу спеціальної лексики.

Процес прийняття конкретних рішень спеціалізованим перекладачем та обмеження, що впливають на його вибір під час перекладу спеціального тексту, стали об'єктом уваги Джузеппе Палумбо у праці 1999 року (Palumbo, 1999). Дослідник виявив такі процедури:

- аналогічний переклад;
- описовий переклад;
- пояснення;
- запозичення;
- неологізм;
- опущення.

Зазначимо, що Палумбо аналізував переклад термінології у спеціальному тексті на матеріалі навчальної літератури, тому деякі виокремлені процедури можуть бути нерелевантними для перекладу термінології нормативного тексту. Переклад метафори в офіційних актах ЄС безумовно матиме інші особливості.

3. Мета та завдання статті

Головною метою пропонованої статті є виявити закономірності функціонування метафори в багатомовній термінології ЄС і вплив перекладу на утворення цієї термінології. Для досягнення поставленої мети потрібно виконати наступні завдання:

- 1) на емпіричному матеріалі української, англійської, італійської, німецької, польської та інколи інших мов встановити перекладацькі відповідники термінів вторинного права ЄС, що містять метафоричні значення;
- 2) проаналізувати встановлені відповідники з погляду конвергентного / дивергентного передавання метафори й запропонувати типологію способів перекладу;
- 3) з'ясувати вплив перекладу метафоричних термінів на виникнення варіативності в українській термінології;
- 4) скласти уявлення про реально наявну міжмовну узгодженість термінології права ЄС щодо метафори,
- 5) ввести проблему метафори під час перекладу термінології офіційних актів ЄС до кола проблем теоретичного обговорення, зокрема, з метою

²Загальний огляд інших наявних публікацій, які розглядають методи перекладу метафори, подано в роботі (Oliynyuk, 2014).

подальшого вироблення науково обґрунтованих настанов для перекладачів-практиків та пропозицій щодо впорядкування, стандартизації і гармонізації української термінології в галузі права ЄС.

4. Методи дослідження

Дослідження проведено за допомогою порівняльного методу, який є одним із найактуальніших як у вивченні термінології взагалі (Артикуца, 2019; Пчелінцева, 2019), так і у структурно-семантичному аналізі метафори в термінології (Кришталь, 2003). Для вивчення термінологічної варіативності в контексті перекладу права ЄС значення порівняльного методу зростає (Biel, 2023; Kerremans, 2010; Mori, 2018). Фахівці з перекладу актів ЄС рекомендують «використовувати багатомовний підхід, беручи до уваги терміни у споріднених мовах, і не обмежуватися лише англійськими відповідниками» (Байчич, 2024, с. 95). Саме тому в нашому дослідженні українські терміни порівнюватимемо з їх відповідниками не лише в англійській мові, але також в італійській, німецькій, польській, словацькій та деяких інших мовах. З іншого боку, в окремих випадках українські відповідники потребують зіставлення з термінами внутрішнього національного законодавства України, зокрема, у мікродіахронічному аспекті. Для встановлення тотожності понять, які виражаються різними варіантами термінів, будуть залучені їхні дефініції, надані законодавцем. Крім того, використано процедури перекладознавчого аналізу та аналізу семантичної структури терміна.

Термінологічний матеріал зібрано з трьох типів документів європейського вторинного права, зокрема – з регламентів, директив та рішень, на початку яких законодавець визначає використання в документі термінологію.

Іншомовні терміни були зібрані з відповідних версій офіційних актів. Усі мовні версії доступні на вебсайті Європейського Союзу (<https://eur-lex.europa.eu>), для кожного прикладу подано посилання на англomовну назву документа. Українські терміни були зібрані з офіційних перекладів документів ЄС, які опубліковано на вебсайті Верховної Ради України (<https://www.rada.gov.ua>).

5. Результати дослідження

Першим важливим проміжним результатом дослідження є відсутність в аналізованих українських перекладах помилок, зумовлених буквальним трактуванням переносного значення або його неправильним виведенням.

Порівняльний аналіз встановлених відповідників з різномовних версій документів права ЄС виявив більшу регулярність конвергентного і значно меншу регулярність дивергентного передавання метафори.

5.1. Типологія за способом перекладу метафори

До конвергентних способів ми відноситимемо переклад зі збереженням тієї самої метафори, а також переклад, за якого метафору, що лежить в основі англійського терміна, замінюють на функціонально аналогічну метафору у відповідному українському, італійському, німецькому, польському або словацькому терміні. Дивергентними ми вважатимемо спосіб, яким метафору вилучено, та спосіб, при якому термін з буквальним значенням у МО передається метафоричним терміном у МП. Взагалі, беручи за вихідну

англомовну термінологію права ЄС, можна говорити про такі регулярні типи передавання метафор:

- 1) збереження метафори;
- 2) заміна іншою метафорою;
- 3) деме́тафоризація;
- 4) додаткова метафоризація.

Розглянемо кожен із виокремлених типів на прикладах із корпусу. Віднесення прикладів до одного з типів відбуватиметься, насамперед, з огляду на співвідношення між українським та англійським терміном.

5.2. Збереження метафори

Збереження метафори терміна МО можливе лише тоді, якщо наявне переносне значення, і воно може термінізуватися у відповідній лексемі МП. Це спостерігається насамперед тоді, коли йдеться про універсальну або загальнолюдську концептуальну метафору, поняття якої було запропоновано в когнітивній теорії метафори Джорджа Лакоффа і Марка Джонсона (Lakoff & Johnson, 1980). Однією із таких загальнолюдських метафор є метафора сім'ї, тому не дивно, що для англійського терміна *engine family* (1), в основі якого лежить сімейна метафора, є еквівалентні відповідники у терміносистемах усіх долучених до дослідження мов. Це дало змогу зберегти метафору у відповідних терміносистемах, як показано у прикладах (2)–(6)

- (1) англ. engine family
(DIRECTIVE 2013/53/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT
AND OF THE COUNCIL of 20 November 2013)
- (2) укр. сімейство двигунів
- (3) італ. famiglia di motori (букв. сімейство двигунів)
- (4) нім. Motorenfamilie (букв. сімейство двигунів)
- (5) пол. rodzina silników (букв. сімейство двигунів)
- (6) слов. rodina motorov (букв. сімейство двигунів)

Ще один випадок збереження сімейної метафори терміна *gas family* (7) під час перекладу українською та іншими мовами ілюструють приклади (8)–(11):

- (7) англ. gas family
(REGULATION (EU) 2016/426 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT
AND OF THE COUNCIL of 9 March 2016)
- (8) укр. сімейство газів
- (9) італ. famiglia di gas (букв. сімейство газів)
- (10) нім. Gasfamilie (букв. сімейство газів)
- (11) пол. rodzina gazów (букв. сімейство газів)
- (12) слов. trieda plynu (букв. клас газу)

Підкреслимо, що не в усіх мовних версіях було використано метафоричний термін. Так, у словацькій мові, як свідчить функціональний відповідник *trieda plynu* (букв. клас газу) у прикладі (12), відбувається деме́тафоризація. Щодо українського терміна *сімейство газів*, то варто зауважити, що його послідовно застосовують для вираження цього поняття і у внутрішньому законодавстві, про що свідчать визначення в прикладах (13) та (14):

- (13) Сімейство газів означає групу газоподібних палив із подібною поведінкою під час горіння, пов'язаних між собою діапазоном чисел Воббе (РЕГЛАМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) № 2016/426 від 9 березня 2016 року)
- (14) Сімейство газів – група газоподібного палива з подібною поведінкою під час горіння, пов'язана між собою діапазоном чисел Воббе (ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ від 4 липня 2018 р. № 814)

Крім лексеми *сімейство*, в утворенні терміна, що базується на переносному значенні, використовується також його синонім *сім'я* (пор., напр., *сім'я посад, бджолина сім'я* у національній термінології). Саме цей варіант використано як відповідник для терміна *family of benchmarks* (15), що ілюструє приклад (16):

- (15) англ. family of benchmarks
(REGULATION (EU) 2016/1011 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 8 June 2016)
- (16) укр. сім'я бенчмарків
- (17) італ. famiglia di indici di riferimento (букв. *сім'я бенчмарків*)
- (18) нім. Referenzwert-Familie (букв. *сім'я бенчмарків*)
- (19) пол. rodzina wskaźników referencyjnych (букв. *сім'я бенчмарків*)
- (20) слов. skupina referenčných hodnôt (букв. *група бенчмарків*)

Приклади (17)–(19) показують, що і в цьому випадку в більшості мов – подібно до української – збережено метафору, і тільки відповідник у словацькій мові *skupina referenčných hodnôt* (букв. *група бенчмарків*) у прикладі (20) є деме́тафоризацією.

5.3. Заміна іншою метафорою

Другим конвергентним способом можна вважати такий спосіб перекладу, коли метафору, що є в основі терміна МО, замінюють на іншу метафору у відповідному терміні МП. Зазвичай між двома метафорами наявний тісний концептуальний зв'язок. Наприклад, поняття, що виражені двома метафорами, можуть бути суміжними. Це спостерігається, якщо ці поняття перебувають у родо-видових відношеннях. Такий випадок ми маємо у передачі англійського терміна *parent undertaking* (21) за допомогою відповідників, що використовують метафору материнства майже у всіх мовах, зокрема в українській, як показано у прикладах (22), (23), (24) та (26):

- (21) англ. parentundertaking (букв. *батьківська компанія*)
(REGULATION (EU) No 1227/2011 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 25 October 2011)
- (22) укр. материнська компанія
- (23) італ. impresa madre (букв. *материнська компанія*)
- (24) нім. Mutterunternehmen (букв. *материнська компанія*)
- (25) пол. jednostka dominująca (букв. *головна/домінуюча компанія*)
- (26) слов. materská spoločnosť (букв. *материнська компанія*)

Як бачимо, тільки в польській версії документа метафору не збережено, тут відбулася деме́тафоризація терміна (25). Наступний приклад ілюструє,

навпаки, випадок, коли для передавання видового поняття *міст* (англ. термін *bridge institution* в (27)) використано родові поняття *перехід* (див. термін *перехідна установа* в (28)). Заміна здається обґрунтованою: попри те, що, згідно з СУМ-11 і СУМ-20, переносне значення у загальноживаній лексемі *міст* є, вторинної номінації в інституціональній галузі не відбулося, принаймні, поки що. Проте, як показують приклади (29)–(32), у багатьох інших мовах відповідний термін зберігає метафору:

- (27) англ. bridge institution (букв. *установа-міст*)
(DIRECTIVE 2014/59/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT
AND OF THE COUNCIL of 15 May 2014)
- (28) укр. перехідна установа
- (29) італ. ente-ponte (букв. *установа-міст*)
- (30) нім. Brückeninstitut (букв. *установа-міст*)
- (31) пол. instytucja pomostowa (букв. *мостова установа*)
- (32) слов. preklenovacia inštitúcia (букв. *мостова установа*)

Наголосимо, що україномовна версія – не єдина, яка не зберегла цю метафору. Розширення кола мов показало, що в латиській і литовській версіях було використано функціональні відповідники, і в цьому термінологічному словосполученні відбулась заміна метафоричного компонента *мостовий* на неметафоричний *тимчасовий*, див. приклади (33) і (34):

- (33) лат. paga iduiestāde (букв. *тимчасова установа*)
- (34) лит. laikina įstaiga (букв. *тимчасова установа*)

5.4. Деметафоризація

За деметафоризації відбувається заміна терміна чи компонента термінологічного словосполучення таким терміном чи компонентом, у якому лексему використано у прямому значенні. На прикладах з різних мов (12), (20), (25), (33) та (34) ми вже могли спостерігати спосіб деметафоризації. Цікаво простежити цей механізм передавання метафори на ширшому колі прикладів. Звичайно йдеться про функціональні відповідники або описовий переклад, що застосовують через неможливість використання в ПМ переносного значення вихідної одиниці МО. Наведемо приклади перекладацьких відповідників метафоричного терміна *shell bank* (35):

- (35) англ. shell bank
(Direttiva (UE) 2015/849 del Parlamento europeo e del Consiglio,
del 20 maggio 2015)
- (36) укр. номінальний банк (Редакція від 09.07.2018)
- (37) укр. банк-оболонка (Редакція від 30.06.2021)
- (38) італ. banca di comodo
- (39) нім. Bank-Mantelgesellschaft (shell bank)
- (40) пол. bank fikcyjny
- (41) слов. shell banka

Як бачимо, спосіб деметафоризації використано в першій українській редакції від 9 липня 2018 року (36). Проте в поточній редакції, яку затверджено рішенням Урядового комітету з питань європейської та євроатлантичної

інтеграції, міжнародного співробітництва, правової політики та правоохоронної діяльності від 20 березня 2025 року, в українській версії використано конвергентний переклад за допомогою еквівалентної метафори *банк-оболонка* (37). Доцільно порівняти їхні дефініції (42) і (43), щоб переконатися в тотожності поняття, яке позначене за допомогою двох термінів:

- (42) *Номінальний банк* означає кредитну чи фінансову установу, або установу, яка здійснює діяльність, еквівалентну діяльності, яку здійснюють кредитні і фінансові установи, створені у юрисдикції, де вони не мають фізичної присутності, з огляду на розумність та управління, і яка не є афілійованою з регульованою фінансовою групою (ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) № 2015/849 від 20.05.2015; укр. ред. від 9.07. 2018)
- (43) *Банк-оболонка* означає кредитну чи фінансову установу, або установу, яка здійснює діяльність, еквівалентну діяльності, що здійснюється кредитними та фінансовими установами, яка створена в юрисдикції, де вона не має фізичної присутності, у тому числі реального центру прийняття рішень та управління, і яка не є афілійованою з регульованою фінансовою групою (ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) № 2015/849 від 20.05.2015; укр. ред. від 20.03.2025)

На нашу думку, варіант *банк-оболонка* є більш вдалим, оскільки він задовольняє вимогу горизонтальної міжмовної узгодженості з англomовною термінологією ЄС. Водночас він враховує семантичну структуру української лексики *оболонка*, яка може мати переносне значення. Згідно з СУМ-11, воно визначається як «зовнішній вигляд, зовнішня форма чого-небудь, за якою криється певний внутрішній зміст» (<https://sum.in.ua/s/obolonka>). Крім того, в українській мові ця лексема вже функціонує як анатомічний і технічний терміни (там само).

Щодо відповідних термінів з інших мов, то в них збереження англійської метафори *shell* (букв. *раковина; оболонка; каркас*) не відбулося. У двох мовах було прямо запозичено англomовний термін: у німецькій версії документа повне запозичення *shell bank* (41) вказано в дужках як варіант німецького, також метафоричного терміна (заміна метафори) *Bank-Mantelgesellschaft* (Mantel = букв. *пальто*), а у словацькій версії англійський метафоричний компонент *shell* став частиною гібридного термінологічного сполучення *shell banka* (43).

Для ширшої картини доповнимо список відповідників термінами з двох балтійських мов – латиської (44) і литовської (45), а також чотирьох слов'янських мов – чеської (46), словенської (47), болгарської (48) і хорватської (49):

- (44) лат. fiktīva banka
 (45) лит. fiktīvus bankas
 (46) чес. banka nevývějící žádnou činnost (tzv. „shellbank“)
 (47) словен. navidezna banka
 (48) болг. банка фантом
 (49) хорв. fiktivna banka

Як бачимо, і в цих мовах збереження метафори *shell* з МО було неможливе. У більшості мовних версій цей метафоричний компонент передано за допомогою функціонального відповідника: у латиській (44), литовській (45) і хорватській (49) – з буквальним значенням *фіктивний*, у словенській (47) – з буквальним значенням *віртуальний*, у болгарській – з буквальним значенням *фантомний*. У чеській мові метафоричний компонент передано поясненням (букв. *банк, який не здійснює жодної діяльності*), що є досить рідкісним способом у процесі перекладу термінів. Крім того, тут так само, як і в німецькій мові, в дужках як варіант вказано пряме запозичення з англійської з додаванням металінгвистичної позначки *так званий* (46). На тлі розмаїття перекладацьких рішень з деме́тафоризації стає закономірною відсутність єдиної практики серед українських перекладачів. Наголосимо, що попередній український варіант з деме́тафоризацією *номінальний банк* зараз не використовують, тоді як метафоричний компонент *оболонка* входить не тільки до складу терміна *банк-оболонка*, але й до складу терміна *компанія-оболонка*. Обидва терміни широко використовують у внутрішньому законодавстві, наприклад, у таких документах: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III; Закон України від 06.12.2019 № 361-IX, Постанова Національного банку України від 26.06.2015 № 417 та інших.

5.5. Додаткова метафоризація

Останній перекладацький спосіб, який доцільно розглянути у зв'язку з наведеними раніше, стосується передавання термінів, які в МО не виникають у результаті вторинної номінації переносного значення. Йдеться про поняття, що виражають за допомогою буквального значення в МО, і їхнє вираження у МП також могло бути буквальним. Попри це, перекладач вдається до метафоричного відповідника, що можна пояснити високим ступенем терміноутворювального потенціалу метафори, усталеністю вторинної номінації переносного значення. Такий випадок в українській мові наочно ілюструє термін *вузол*, що входить до складу кількох десятків термінологічних словосполучень, наприклад: *вузол обліку*; *вузол е-взаємодії*; *газетний вузол*; *транзитний вузол*; *сортувальний вузол кореспонденції* тощо. Саме цю метафору використано в утворенні відповідника (51) для неметафоричного англійського терміна *subsystem* (50).

- (50) англ. subsystem
(Regulation (EU) 2016/424 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016)
- (51) укр. вузол
- (52) італ. sottosistema
- (53) нім. Teilsystem
- (54) пол. podsystem
- (55) слов. subsystém

Як бачимо на прикладах (52)–(55) в інших мовах метафоризації не відбулося і були обрані відповідники, еквівалентні англійському терміну (букв. *підсистема*). Наголосимо, що неметафоричний варіант *підсистема* вже існує в українській мові, його використовують у термінології внутрішнього українського законодавства. Те, що в цьому випадку варіанти *вузол* та *підсистема* знаходяться у відношенні повної синонімії, стає очевидним під час

порівняння їхніх визначень у перекладеному документі (56) і в національному документі (57), а також у процесі порівняння тексту першої статті двох документів (58) і (59):

- (56) *Вузол* означає систему з переліку у додатку I або комбінацію таких систем, призначену для вбудування у канатні дороги (Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/424 від 9 березня 2016 року про канатні дороги та скасування Директиви 2000/9/ЄС)
- (57) *Підсистема* – складова з переліку відповідно до додатка 1 або комбінація таких складових, призначених для вбудування в канатну дорогу (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 342 про затвердження Технічного регламенту канатних доріг)
- (58) Цей Регламент встановлює правила щодо надання на ринку та вільного руху пристроїв безпеки та *вузлів* для канатних доріг.
- (59) Цей Технічний регламент визначає вимоги щодо введення в обіг та надання на ринку компонентів безпеки та/або *підсистем* для канатних доріг, призначених для перевезення людей (...)

Зазначимо також, що Технічний регламент, затверджений у Постанові Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 342, прямо посилається на Регламент ЄС 2016/424 Європейського Парламенту та Ради від 9 березня 2016 року, на базі якого цей Технічний регламент було розроблено. Отже, обидва терміни позначають однакове поняття, тобто є дублетними. З огляду на вимогу термінологічної гармонізації було б доцільніше, якби під час перекладу Регламенту Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/424 був також використаний термін *підсистема*. Відповідно застосування способу додаткової метафоризації тут навряд можна вважати виправданим.

6. Висновки

В утворенні багатомовної термінології права ЄС метафора є поширеним явищем, разом з тим її переклад викликає специфічні труднощі, пов'язані з культурними та концептуальними відмінностями. Це вимагає від перекладача використання різних перекладацьких способів.

Першим важливим (хоча й проміжним) результатом дослідження є встановлена відсутність у досліджених українських перекладах помилок, спричинених буквальною розумінням переносного значення або його неправильним виведенням.

Серед найчастіше використаних способів перекладу метафоричних термінів виявлено такі, що дають можливість зберегти метафору МО або замінити її функціонально еквівалентною іншою метафорою в МП. Рідше, але також регулярно використовують способи, наслідком яких є деме́тафоризація. В окремих випадках в різних мовах спостерігаємо додаткову метафоризацію, а також утворення гібридних термінів, терміни – прямі запозичення та терміни-пояснення, які не завжди задовольняють критерії, що їх висувають до термінів.

Особливістю української термінології, пов'язаної з впливом різних перекладацьких рішень щодо того самого метафоричного терміна МО, можна вважати високу варіативність, що динамічно змінюється. Це природно для сучасного етапу розвитку українського євролекту, проте вимагає поглибленого вивчення.

Подальше дослідження потребує перевірки цих результатів на статистично підтриманих даних, що вимагає створення репрезентативного і кількісно значущого багатомовного корпусу метафоричних термінів. Крім того, у майбутніх розвідках варто спробувати знайти кореляції між виявленими типами відповідності і лінгвістичним вираженням концептуальних метафор різними мовами. На базі таких досліджень може бути запропоновано науково обґрунтовані та стандартизовані принципи перекладу метафоричних термінів у галузі права.

Бібліографія

- Артикуца, Н.В. (2019). Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрямки та перспективи розвитку. *Термінологічний вісник*, 5, 6–17.
- Байчич, М. (2024). Термінологія та прикладна термінологічна робота в контексті перекладу офіційних документів ЄС. У Байчич, М., Робертсон, К. Д., Славова, Л. (Ред.), *Посібник з перекладу актів права ЄС українською мовою: у 2 ч. Право, мова й термінологія ЄС*. (сс. 81–102). Київ: ВПЦ «Київський університет».
- Бель, Л. (2024). Переклад офіційних документів ЄС: основи теорії та практики. У Байчич, М., Робертсон, К. Д., Славова, Л. (Ред.), *Посібник з перекладу актів права ЄС українською мовою: у 2 ч. Право, мова й термінологія ЄС*. (сс. 59–80). Київ: ВПЦ «Київський університет».
- Вакуленко, М.О. (2023). *Сучасна українська термінологія: методологія, кодифікація, лексикографічна практика*. Дис. ...докт. філол. наук за спец. 10.02.01. Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України.
- Голубовська, І.О., Жалай, В.Я., Линник, Т. Г., Биховец, Н.М., Пархоменко, А.Ф., Рубашова, Л. М., Кругликова, О. В., Рахманова, І. І., Бобошко, Т. М. (2016). Термінологічна варіативність: підходи до вивчення. *Лінгвістика XXI століття*, 3–22.
- Касяненко, Д.С. (2011). *Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України*. Дис. ... канд. філол. наук за спец. 10.02.16. Київ.
- Касяненко, Д.С. (2015). Мовні кліше та канцеляризми нормативно-правових актів ЄС крізь призму перекладу з німецької мови українською. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*, 52, 125–127.
- Кришталь С. М. (2003). *Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській і українській мовах*: автореф. дис. ... канд. філол. наук за спец. 10.02.04. Донецьк: Дон. нац. ун-т.
- Палайчук, Е., Батіна, І., Кабанова, С. (2024). Граматичні та стилістичні особливості перекладу права ЄС. У Байчич, М., Робертсон, К. Д., Славова, Л. (Ред.), *Посібник з перекладу актів права ЄС українською мовою: у 2 ч. Право, мова й термінологія ЄС*. (сс. 181–215). Київ: ВПЦ «Київський університет».
- Пчелінцева, О.Е. (2019). Функціонально-граматична специфіка українських віддіслівних іменників зі значенням дії на фоні інших слов'янських мов. *Термінологічний вісник*, 5, 33–39.
- СУМ-11: Словник української мови: академічний тлумачний словник в 11 томах. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: <https://sum.in.ua/>.
- СУМ-20: Словник української мови у 20 томах. Київ: Наукова думка. URL: <https://slovnyk.me/dict/newsum>.
- Biel, Ł. (2023): Variation of legal terms in monolingual and multilingual contexts: Types, distribution, attitudes and causes. In Ł. Biel, & H. J. Kockaert (Eds.), *Handbook of Terminology: Volume 3. Legal Terminology* (pp. 90–123). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Pub Co.
- Kerremans, K. (2010). A Comparative Study of Terminological Variation in Specialised Translation. In Carmen Heine and Jan Engberg (Eds.), *Reconceptualizing LSP. Online*

- proceedings of the XVII European LSP Symposium 2009*. Aarhus: Aarhus School of Business – Aarhus University.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mandelblit, N. (1995). The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory. *Translation and Meaning*, 3, 483–495.
- Mori, L. (ed. By), (2018). *Observing Eurolects: Corpus Analysis of Linguistic Variation in EU Law*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Pub Co.
- Newmark, P. (1980). The Translation of Metaphor. *Babel*, 26 (2), 93–101.
- Oliynyk, T. (2014). Metaphor Translation Methods. *International Journal of Applied Science and Technology*, 4 (1), 123–126.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Palumbo, G. (1999). Aspetti della traduzione specializzata: la traduzione dall'inglese in italiano di un manuale di tecnologia dell'architettura. *Traduzione, società e cultura*, 9, 93–139.
- Šarčević, S. (2015). Basic Principles of Term Formation in the Multilingual and Multicultural Context of EU Law. In Šarčević, S. (Ed.), *Language and culture in EU law. Multidisciplinary perspectives* (pp. 183–205). Farnham: Ashgate.

References

- Artykutsa, N. V. (2019). Yurydychne terminoznavstvo v Ukrayini: suchasnyj stan, osnovni napryamky ta perspektyvy rozvytku. *Terminolohichnyj visnyk*, 5, 6–17.
- Bajčić, M. (2024). Terminology and Applied Terminology Work in the EU Context: An Overview. In Bajčić, M., Robertson, C. D., and Slavova, L. (Eds), *Manual on EU Legal Translation into Ukrainian. In 2 parts. Part A. EU Law, Language, and Terminology* (pp. 81-102). Kyiv: Publishing and Polygraphic Center «Kyiv University».
- Biel, Ł. (2024). EU Translation: Theoretical and Practical Foundations. In In Bajčić, M., Robertson, C. D., and Slavova, L. (Eds), *Manual on EU Legal Translation into Ukrainian. In 2 parts. Part A. EU Law, Language, and Terminology* (pp. 59-80). Kyiv: Publishing and Polygraphic Center «Kyiv University».
- Vakulenko, M.O. (2023). *Suchasna ukrayins'ka terminolohiya: metodolohiya, kodyfikatsiya, leksykohrafichna praktyka*. Dys. ... dokt. filol. nauk za spets. 10.02.01. Kyiv: Ukrayins'kyi movno-informatsynny fond NAN Ukrayiny.
- Holubovska, I.O., Zhalai, V. Ya., Lynnyk, T. H., Bykhovets, N. M., Parkhomenko, A. F., Rubashova, L. M., Kruhlykova, O. V., Rakhmanova, I. I., Boboshko, T. M. (2016). Terminological Variation: Perspectives of Studies. *21 century linguistics: new research and prospects*, 3–22.
- Kasyanenko, D.S. (2011). *Osoblyvosti perekladu ta leksychnoyi harmonizatsiyi zakonodavchyykh aktiv YeS v konteksti yevrointehratsiyi Ukrayiny*. Dys. ... kand. filol. nauk za spets. 10.02.16. Kyiv.
- Kasyanenko, D.S. (2015). Movni klyshe ta kantselyaryzmy normatyvno-pravovykh aktiv YeS kriz' pryzmu perekladu z nimets'koyi movy ukrayins'koyu. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya «Filolohichna»*, 52, 125–127.
- Kryshchal', S.M. (2003). *Strukturno-semantychnyy analiz metaforychnykh terminiv pidmovy finansiv v anhliys'kiy i ukrayins'kiy movakh*: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk za spets. 10.02.04. Donetsk: Don. nats. un-t.
- Paliichuk, E., Batina, I., Kabanova, S. (2024). Grammatical and Stylistic Issues of Translating EU Legal. In In Bajčić, M., Robertson, C. D., and Slavova, L. (Eds), *Manual on EU Legal Translation into Ukrainian. In 2 parts. Part A. EU Law, Language, and Terminology* (pp. 181–215). Kyiv: Publishing and Polygraphic Center «Kyiv University».

- Pchelintseva, O.E. (2019). Funktsional'no-hramatychna spetsyfika ukrayins'kykh viddiyeslivnykh imennykiv zi znachenniyam diyi na foni inshykh slov"yans'kykh mov. *Terminolohichnyy visnyk*, 5, 33–39.
- SUM-11: Slovník ukrajinskoyi movy: akademichnyy tlumachnyy slovník v 11 t. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. URL: <https://sum.in.ua/>.
- SUM-20: Slovník ukrajinskoyi movy u 20 tomakh. Kyiv: Naukova dumka. URL: <https://slovník.me/dict/newsum>.
- Biel, Ł. (2023). Variation of legal terms in monolingual and multilingual contexts: Types, distribution, attitudes and causes. In Ł. Biel, & H. J. Kockaert (Eds.), *Handbook of Terminology: 3. Legal Terminology* (pp. 90–123). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Pub Co.
- Kerremans, K. (2010). A Comparative Study of Terminological Variation in Specialised Translation. In Heine, C. and Engber, J. (Eds.), *Reconceptualizing LSP. Online proceedings of the XVII European LSP Symposium 2009*. Aarhus: Aarhus School of Business – Aarhus University.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: University Press.
- Mandelblit, N. (1995). The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory. *Translation and Meaning*, 3, 483–495.
- Mori, L. (ed. By), (2018). *Observing Eurolects: Corpus Analysis of Linguistic Variation in EU Law*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Pub Co.
- Newmark, P. (1980). The Translation of Metaphor. *Babel*, 26 (2), 93–101.
- Oliynyk, T. (2014). Metaphor Translation Methods. *International Journal of Applied Science and Technology*, 4 (1), 123–126.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Palumbo, G. (1999). Aspetti della traduzione specializzata: la traduzione dall'inglese in italiano di un manuale di tecnologia dell'architettura. *Traduzione, società e cultura*, 9, 93–139.
- Šarčević, S. (2015). Basic Principles of Term Formation in the Multilingual and Multicultural Context of EU Law. In Šarčević, S. (Ed.), *Language and culture in EU law. Multidisciplinary perspectives* (pp. 183–205). Farnham: Ashgate.

Резюме

Голетіані Ліана

МЕТАФОРА В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ВТОРИННОГО ПРАВА ЄС: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Частина англomовних термінів вторинного права ЄС має метафоричні компоненти. Переклад таких термінів викликає труднощі, якщо в мові перекладу не існує такої метафори, або вона є, але її не застосовують як термін. У галузі спеціального перекладу проблему передавання метафори не висвітлено. Дослідження пропонує порівняльний аналіз відповідників метафоричних термінів на матеріалі українських перекладів та укладених іншими мовами офіційних актів ЄС.

Мета статті. Метою статті є аналіз перекладу метафоричних термінів вторинного права ЄС українською мовою. Мета статті визначає наступні завдання: 1) встановити відповідники метафоричних термінів вторинного права ЄС в різних мовах; 2) виокремити конвергентні і дивергентні способи перекладу; 3) визначити вплив метафори на виникнення термінологічної

варіативності в українській мові; 4) підвищити інтерес до метафори в юридичній термінології з боку наукової спільноти.

Методи дослідження. Дослідження проведено за допомогою порівняльного методу. Українські терміни, що використовуються в перекладах актів ЄС, порівнюються з їх відповідниками, насамперед, в англійській мові, яка є робочою в ЄС, а також – в італійській, німецькій, польській, словацькій та інших мовах. Порівняльний метод використано також у внутрішньомовній перспективі: у разі співіснування в українській мові більше ніж одного відповідника застосовано порівняльний аналіз на рівні дефініцій та вживання, зокрема, в мікродіахронічному аспекті. Використано процедури перекладознавчого аналізу та структурно-семантичного аналізу.

Основні результати дослідження. Показано, що дотримання принципу міжмовної узгодженості термінології ЄС часто не можливе через наявність, з одного боку, метафоричних термінів в англійській версії права ЄС і відсутність, з іншого боку, їх повних еквівалентів в інших мовах. Під час пошуку вдалого відповідника українські перекладачі приймають різні перекладацькі рішення, в результаті чого відбуваються такі процеси: 1) збереження метафори; 2) заміна іншою метафорою; 3) деме́тафоризація; 4) додаткова метафоризація. Крім того, на матеріалі різних мов серед відповідників зафіксовано прями запозичення, гібридні терміни, терміни-пояснення. У мікродіахронічній перспективі виявлено значну варіативність в українській термінології.

Висновки і перспективи. Переклад метафори в галузі права є багатофакторним процесом вирішення. Поглибленого вивчення вимагає когнітивно-концептуальний та культурно-визначений аспекти цього процесу. Передбачається, що закономірності, які можуть бути відкриті саме в цих галузях, можуть корелювати з виявленими у статті способами перекладу. Метафорична термінологія має знайти вагоміше місце в термінологічній перевірці під час перекладу актів ЄС і базуватись на науково обґрунтованих і стандартизованих принципах.

Ключові слова: українська термінологія права ЄС, переклад права ЄС, мовний контакт, метафора у термінології, метафора у спеціальному перекладі.

Abstract

Goletiani Liana

METAPHOR IN UKRAINIAN TERMINOLOGY OF EU SECONDARY LAW: A COMPARATIVE STUDY

Background. Some English-language terms of EU secondary law contain metaphorical components. Their translation poses difficulties when the target language lacks such a metaphor, or when the metaphor exists but is not used as a term. In this area of Ukrainian specialized translation, the problem of rendering metaphor has not yet been sufficiently addressed. The present study offers a comparative analysis of equivalents of metaphorical terms based on Ukrainian translations and official EU acts drafted in other languages.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the translation of metaphorical terms of EU secondary law into Ukrainian. The purpose of the article defines the

following tasks: to identify equivalents of metaphorical terms of EU secondary law in different languages; to single out convergent and divergent translation strategies; to determine the impact of metaphor on the emergence of terminological variation in the Ukrainian language; to raise scholarly interest in metaphor within legal terminology.

Methods. The study employs the comparative method. Ukrainian terms used in translations of EU acts are compared with their equivalents primarily in English, as well as in Italian, German, Polish, Slovak, and other languages. The comparative method is also applied from an intralingual perspective: where more than one equivalent coexists in Ukrainian, a comparative analysis is carried out at the level of definitions and usage, including a micro-diachronic perspective. Procedures of translation analysis and structural-semantic analysis are also employed.

Results. The study demonstrates that adherence to the principle of interlingual consistency of EU terminology is often impossible due to the presence, on the one hand, of metaphorical terms in the English version of EU law and, on the other hand, the absence of their full equivalents in other languages. To render metaphorical terms, Ukrainian translators adopt different translation procedures, resulting in 1) preservation of the metaphor; 2) replacement with another metaphor; 3) metaphor neutralization; 4) additional metaphORIZATION. Moreover, across different languages, the equivalents include direct borrowings, hybrid terms, and explanatory terms. From a micro-diachronic perspective, significant variability in Ukrainian terminology has been identified.

Conclusions and prospects. The translation strategies identified in the article confirm that translating metaphor is a multifactorial decision-making process. Further in-depth research based on Ukrainian-language material is required, particularly with regard to the cognitive and cultural aspects of this process. Metaphorical terminology should take up more space in terminological verification during the translation of EU acts and should be grounded in scientifically substantiated and standardized principles.

Keywords: Ukrainian EU law terminology, translation of EU law, language contact, metaphor in terminology, metaphor in specialized translation.

Відомості про автора

Голетіані Ліана, доктор філологічних наук, асоційований професор славістики Департаменту іноземних мов, літератур і культур, Державний Університет Бергамо, Італія, e-mail: liana.goletiani@unibg.it

Goletiani Liana, Ph.D., Associate Professor of Slavic Studies, Department of Foreign Languages, Literatures and Cultures, University of Bergamo, Italy, e-mail: liana.goletiani@unibg.it

ORCID 0000-0002-1251-4258

Надійшла до редакції 03 грудня 2025 року

Прийнято до друку 25 грудня 2025 року